

במדבר כ. א: וַיִּבְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל הָעֵדָה מִדְּבַר צִיּוֹן... רש"י: כל העדה- עדה השלמה שכבר מתו מתי מדבר ואלו פרושו לחיים:

ויקרא רבה פרשה כה או מי נתן לשכוי בינה (איוב לח) הדא תרגולתא... הדא תרגולתא כד אפרוחיה דקיקין היא מכנשא להון ויהבת להון תחות אנפיא ומשחנה להון ומעדרנה קדמיהון וכד אינון רבייה חד מנהון בעי למקרב לותיה והיא נקרה ליה בגו רישיה וא"ל זיל עזור בקוקלתך כך כשהיו ישראל במדבר מ' שנה היה המן יורד והבאר עולה להן והשלימו מצוי להן ועניי כבוד מקיפות אותן ועמיד ענן מסיע: לפניהם כיון שנגסו ישראל לארץ א"ל משה כל אחד ואחד מכם יטעון מכושיה ויפוק וינצוב ליה נציבין הה"ד כי תבאו אל הארץ ונטעתם.

העמק דבר פתיחה לספר במדבר: זה הספר נקרא חומש הפקודים... משום דעיקר זה הספר הוא המחליף ומשנה הליכות עם ה' בחיי העולם מאז שהגיעו לא"י. מן הדרך שהלכו במדבר. שבמדבר היו מתנהגים במדת תפארת שהלך לימין משה שהוא לגמרי למעלה מהליכות הטבע. ובא"י הלכו בדרך הטבע בסתרי השגחת מלכות שמים ב"ה. וזה השנוי התחיל עולם במדבר בשנת הארבעים כמו שביארנו בס' חקת. עפ"י זה השנוי נעשו מלחמות ישראל עם הכנעני ועם סיחון בדרך הטבע. וגם המטה לא ה' עוד ביד משה תמיד אלא לעת הצורך לפי ההכרח. וע"ז השנוי המצוין בזה הספר אמרו חז"ל בב"ר פ"ג ויבדל אלהים בין האור ובין החושך זה ספר במדבר שהוא מבדיל בין יוצאי מצרים ובין באי הארץ. (יומא כט): אמר רב אסי למה נמשלה אסתר לשחר לומר לך מה שחר סוף כל הלילה אף אסתר סוף כל הנסים)

העמק דבר במדבר פרק כ ה אבל ראוי לדעת דבשנה האחרונה היה סוף הליכות הנסיי בהנהגה נפלאה ההולך לימין משה זרוע תפארת ה'. ועתה היו עומדים ליכנס לא"י ולהתנהג בהליכות הטבע תחת השגחת ה'. ע"כ התנהג הקב"ה עמו בשנה זו בדרך הממוצע. וכמו אומנת ילד היונק העומד להגמל מחלב. כבר איזה משך לפני הגמלו מרגלת את הילד מעט מעט באכילת לחם. ומ"מ לעת הצורך מניקתו עד שהוא נגמל לגמרי. כי קשה להחליף סדר החיים בפעם א'. כך החל המקום ית' להפרישם מן הנס ולהעמידם על הליכות עולם הטבע וללמדם איך יעשו בעת יהיה השגחה לענוש אותם ולמנוע טוב וגשמי השנה ולא יהי עוד כח משה אשר בבקשתו לבד נעשה הכל. והנה כשנפסק המים מן הבאר הבינו ישראל שזהו שלא בתורת עונש על איזה דבר. אלא כדי להרגילם לחיים טבעיים.

שפ"א פנחס תר"מ: הענין הוא כי עתה התחיל להיות הנהגה אחרת של דור באי הארץ. לכן הי' מנין חדש. וכמו בדור המדבר ניתן להם אהרן הכהן כך בדור זה הי' כהונת פנחס. רק מקודם הי' במעלה עליונה למעלה מהטבע בכחו של מרע"ה ולכן כהונת אהרן הי' מתנה משמים. ופנחס בדין זכה לכהונתו כי הי' לפי השתנות הדור שהתחיל עתה להיות עבודת האדם והתעוררות שלמטה בחי' תורה שבע"פ. וזה עצמו ענין קנאין פוגעין בו. שהוא אינו בר מות בסנהדרין שעפ"י הדין א"י להמיתו, ורק מי שמקנא לה' נשתנה הדין להורגו שכן דין התורה. נמצא שבנ"י משנים במעשיהם כל הנהגות התורה. וזה ענין תורה שבע"פ שהכל ניתן מסיני רק שבנ"י צריכין להוציא מכל אל הפועל. ומה שמרע"ה לא הרג את זמרי רק פינחס לא הי' פחיתות למרע"ה רק שבא פינחס ונטל את שלו. ובאמת דורו של מרע"ה ע"י שהיו גבוהים מאוד לא הי' ההנהגה בכח האנשים רק בהנהגה עליונה. שכטל שכל וכח השגת האדם במדריגה רמה כזו. ואח"כ שנשפלו הדורות ניכר ונצרך התעוררות התחוננים. ולכן כתיב צרור את המדינים כו'. עליכם לאייב אותם. כלומר שהי' הכאת המדינים בצירוף שנאת בני"י. הן הדברים שכתבנו שהתחיל התנהגות בהתעוררות התחוננים. ומלחמות הראשונות הי' הכל רק בנפלאות הבורא בלבד. ואדרבא כתיב ואתם תחרישון.

במדבר כ. א: וַיִּבְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל הָעֵדָה מִדְּבַר צִיּוֹן בְּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וַיִּשָּׁב הָעָם בְּקֶדֶשׁ נִתְמַח שָׁם מִרְיָם וַתִּקְבַּר שָׁם: (ב) וְלֹא הָיָה מִיָּמָיִם לְעֵדָה נִיֻּקְהָלוּ עַל מִשְׁהָ וְעַל אֶהָרֹן... (ז) וַיִּדְבַּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: (ח) קַח אֶת הַמָּטָה וְהַקֵּהל אֶת הָעֵדָה אֲמָה וְאֶהָרֹן אֶחָיד וְדַבַּרְתָּם אֶל הַסָּלַע לְעֵינֵיהֶם וְנָמְנוּ מִיָּמָיו... (ט) וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת הַמָּטָה מִלִּפְנֵי יְהוָה וַיִּדְבַּר אֶל הָעָם וַיֹּאמֶר אֲנִי הָיִיתִי אֶת הַסָּלַע וְנִיֻּקְהָלוּ מִשְׁהָ וְאֶהָרֹן אֶת הַקֵּהל אֶל פְּנֵי הַסָּלַע וַיֹּאמֶר לָהֶם שְׁמַעוּ נְאֻם הַמְּרִים הַמֵּן הַסָּלַע הַזֶּה נוֹצֵיא לָכֶם מִיָּמָיִם: (יא) וַיִּרְם מֹשֶׁה אֶת יְדוֹ וַיִּדְבַּר אֶת הַסָּלַע בְּמַטְהוֹ פַּעַמַיִם וַיִּצְאוּ מִיָּמָיִם רַבִּים וַתִּשְׁתַּף הָעֵדָה וּבְעֵינֵיהֶם: (יב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהָרֹן וְעַן לֹא הָאֲמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לָכֵן לֹא תָבִיאוּ אֶת הַקֵּהל הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם:

קדו"ל: הנה רש"י והרמב"ן חולקים בחטא של משה אחד מפרש על שאמר לישראל שמעו נא כו', ואחד מפרש על שהכה את הסלע. והנראה שטעם אחד הוא, כי זה גרם זה. והנה יש שני בחינות במוכיח במוכיח את ישראל שיעשו רצון הבורא ברוך הוא: אחד, שמוכיח בדברים טובים, והיינו שאומר לכל איש ישראל גודל מעלתו ומקום מקור מחצב נשמתו... וגודל הנחת רוח אשר להבורא יתברך כביכול ממצות כל איש ישראל וגודל השמחה אשר בכל העולמות בעשות איש ישראל מצות הבורא בזה ובזה התוכחה מטה את לב בני ישראל לעשות רצון הבורא ברוך הוא לקבל כל איש מישראל עול מלכות שמים עליו. ויש שמוכיח את ישראל בדברים קשים ובדברי ביושים עד שהם מוכרחים לעשות רצון הבורא. והחילוק שביניהם, זה שמוכיח את ישראל בטוב מעלה את נשמת ישראל למעלה למעלה ומספר תמיד בצדקת ובגדולת ישראל כמה גדול כוחם למעלה וראוי הוא להיות מנהיג על ישראל. וזה שמוכיח את ישראל בדברים קשים אינו בבחינה הזאת.

סנהדרין כד: נועם אלו ת"ח שבא"י שמנעימין זה לזה בהלכה חובלים אלו ת"ח שבבבל שמחבלים זה לזה בהלכה.

ב"ב עה: זקנים שבאותו הדור אמרו פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה אוי לה לאותה בוושה אוי לה לאותה כלימה.

עזרא ג יב: ורבים מהפקנים והלויים וראשי האבות הזקנים אשר נאו את הכית הראשון בקיסדו זה הכית בעיניהם בכים בקול גדול...

יהושע ח: אז יבנה יהושע מזבח לידוד אלהי ישראל בהר עיבל... אבנים שלמות אשר לא הניף עליהן ברזל...

יהושע כד כה: ויכרת יהושע ברית לעם ביום ההוא וישם לו חק ומשפט בשכם: (כו) ויכתב יהושע את הדברים האלה בספר תורת אלהים ויקח אבן גדולה ויקמה שם תחת האלה אשר במקדש ידוד: (כז) ויאמר יהושע אל כל העם הנה האבן הזאת תהיה לנו לעדה כי היא שמעה את כל אמרי ידוד אשר דבר עמנו והיתה ככם לעדה פן תכחשון באלהיכם: (כט) ויהי אחרי הדברים האלה ויקמת יהושע בן נון עבד ידוד...

דברים לא: (ז) ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו לעיני כל ישראל חזק ונאמץ כי אמה תבוא את העם הזה אל הארץ אשר נשבע ידוד לאבותם למת להם ואתה תגחלנה אותם:

רש"י: משה אמר ליהושע: זקנים שבדור יהיו עמך הכל לפי דעתך ועצתך, אבל הקב"ה אמר ליהושע כי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ, תביא על כרחם, הכל תלוי בך, טול מקל והך על קדקדן דבר אחד לדור ולא שני דברים לדור.

קובץ ג ט: כל הכעסנות שכעולם הבאות מצד הדרכה, במוסר, באמונה, בדיעות ובמעשים... אע"פ שהרבה חלקים מהם הם מלאים קדושה גדולה, ובאים גם כן מחסידות חשובה וטהרת לבב, מ"מ אין זה מונע מלהתחשב עם הצד החסרוני שבהם, וסוף כל סוף הדבר מוכרח להיות מתוקן. וכל המבוקש של הקדושה היותר עליונה יבא לעולמנו בדרך שלום והזדרכה מלאה נחת שלוה וכבוד. שורש כ"ז הוא חטא מי מריבה, וכעסו של משה אמירת שמעו נא המורים, שהביאה הכאת הסלע במקום שהיה ראוי להיות הרצון והפיוס והדיבור... ואם שאת והב וסופה כתיב ואהבה בסופה. אבל אין הרושם של האיבה הארעויות הולך לגמרי כלא שום הפסד. תורת חסד היא תורה זלעילא, תורת הסוד המתגלה לישרים. על פי אליהו ביטודה, בהתבסמו כבר, והרי הוא מוכן לשליחותו לבשר שלום, לעשות שלום בעולם, ולהשוות את המחלוקת, לקרב ולא לרחק. והוא בעצמו תוכן פתיחת הפה של משה רבינו, עישונו. לדבר אל הכלע במקום ההכאה שעברה.

קבצים מכת"ק ב עמ' נב: סוד חטא הכאת הסלע - הגמיה אשר נולדה במוח היותר גדול, בנשמה היותר מאירה ושוקקה להשליט את הכל, להוציא את ההשלמה אל הפועל בכח של התגברות... ובמקום דיבור נולדת הכאה, לשם התעלות הרוחניות וטובת הכלל. והמכים הולכים ופוחתים בערכם. בכל ירידה, המרשיות מתגברת והכלליות מתחלשות, עד שבאה היא לידי הירידה היותר איומה, שאין בה כ"א רעת לב, חפץ התגברות לבד, הכאה אילמת זועמת בלא שום תכונת זיבויו. כיון שנתערב קורטוב כזה ברוחניות הכללית, היה מוכרח שתפסק פעולת ההשפעה... משה מת ויהושע מכניס את ישראל לארץ, האופי הכביר מוכרח הוא להגנו... בפני לבנה אין נמצאת אותה הכבירות שבפני חמה, אין בה אותו הזוהר והעצמה, והוא גותן מקום גם לטובים הרבים ולאוי הנרות, שכל אחד מאיר בפניו.

עין איה ברכות ז: ע. ואמר וי' יוזנן יפה מרדות אחת בלבו של אדם יותר מכמה מלקיות. כאן הורונו חז"ל גועם דרך החינוך, כי לא במהלומות יחונך האדם כ"א בדרכי גועם. והיראה האמתית היא יראת הרוממות ונבאה מצירוף האהבה הנאמנה. ועד הזמנים האחרונים לא ירדו חכמי הפדגוגיא לזה, וזיה דרך חינוכם רק במקל חובלים, עד הימים האלו שהנסיונות הרבות הוכיחו להשכיל את אשר הורו לנו חז"ל רוח קדשם.

מאור ושמש: צריך לידע ולהודיע לבני אדם המחברים את עצמם לצדיקים שלא ילמדו את עצמם לעשות כתנועותיהם והנהגותיהם כמצות אנשים מלומדה היינו מפני שהצדיק הוא עושה כך יעשה הוא ג"כ כמוהו כי זה הוא לא טוב מאד, רק שילמד לעשות כפי שכלו באמת לאמתו לעבוד את השי"ת בלב נכון. וזה הוא שאמר א"א וכן משק ביתי הוא דמשק אליעזר שדולה ומשקה מתורת רבו לאחרים פירוש שדולה ומשקה שלומד אותם לעשות מצות אנשים מלומדה לעשות מה שרבו עושה וזה לא טוב. והשיב לו השי"ת לא יירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך ועדיין היה ירא אברהם שגם יוצאי חלציו יעשו מצות אנשים מלומדה בלא לב נכון וחכם ע"כ הוציא אותו החוצה וא"ל ספור הכוכבים וא"ל כה יהיה זרעך פירוש דוגמת הכוכבים שהם בעלי שכל כדכתיב והמשכילים יזהירו וגו' והכוכבים אינם מקבלים בהירות המאורות זה מזה רק כ"א הוא מאיר בפ"ע וע"כ המאורות של הכוכבים אינם דומים זל"ז והבטיחו השי"ת שכן יהיה זרעו שיעבדו את השי"ת כ"א לפי שכלו ולא יעשו מצות אנשים מלומדה:

מאור ושמש פתח: פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה. והנראה בכל זה הדנה מצינו שדורו של משה כמה פעמים היו מתרעמין ומתלוננים עליו, אעפ"י שראו יקר תפארת גדולתו שעשה נסים הרבה... ודורו של יהושע היו עובדי ה' באמת והכתוב העיד עליהם ויעבדו בני ישראל את ה' כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים וגו' ובודאי לא היה זאת חלילה מחמת פגם נשמה ח"ו. אך הענין הוא כן מחמת גדול בהירות השכל של משה וגודל קדושתו שנתעלה יותר מכל הנבראים והוא היה מבחר היצורים שעלה למרום ולקח התורה ממקום רם ונשא אשר אין שום מלאך ושרף יכול לעלות שם, ע"כ לא היו יכולים בני זמרו להשיג שכלו ואפילו בחינותיו הקטנים לא השיגו... כמו מי שרואה להביט בשמש ואינו יכול מגודל בהירותו שעיניו כהות. ומפני זה היה ההכרח שיסתלק משה למרום וימלא מקומו איש כפי שכלם אשר יוכל לסבול וממנו יוכלו להשיג דרכי עבודה על נכון כפי מוח שלהם. וכשאמר הקב"ה למשה עלה אל הר העברים וגו' הבין משה מחמת שהגיע עת הסתלקותו עמד לבקש על נפשו ואמר יפקוד ה' אלהי הרוחות לכל בשר איש על העדה שיוכל להלוך כנגד רוחו של כאו"א.

(יד) נישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום לה אמר אחרך וישלח... (יט) ניאמרו אליו בני ישראל במסלה נעלה... (כט) ניראו כל העדה כי גנע אהרן... נישמע הקנעני מלך ערד ישב הנגב כי בא ישראל דרך האמרים וילחם בישלח נישב מקנען שבי: רה"ש ג: וישמע הכנעני מלך ערד מה שמועה שמע שמת אהרן ונסתלקו עני עבוד וכסבור ניתנה רשות להלחם בישראל.

(ב) נידר ישראל נדר לילנד ניאמר אם נתון תמן את העם הזה בקנען והתקמתי את עריהם: ספרנו לג מ: גם זה זכות להם, כי לא אמרו כאבותם נתנה ראש גם בראותם מלחמה, אבל נדרו נדר לה' ושלמו. ראב"ע יד: (ג) התיצבו וראו את ישועת ה' - יש לתמוה איך יירא מוזנה גדולה של שש מאות אלף איש מהרודפים אחריהם. ולמה לא ילחמו על נפשם ועל בניהם. והתשובה כי המצרים היו אדונים לישראל וזה הדור היוצא ממצרים למד מנעוריו לסבול עול מצרים ונפשו שפלה. ואיך יוכל עתה להלחם עם אדוניו. והיו ישראל נרפים ואינם מלומדים למלחמה. הלא תראה כי עמלק בא בעם מועט ולולי תפלת משה היה חולש את ישראל. והשם לבדו שהוא עושה גדולות. ולו נתכנו עלילות. סבב שמתו כל העם היוצא ממצרים הזכרים. כי אין כח בהם להלחם בכנענים עד שקם דור אחר דור המדבר שלא ראו גלות. והיתה להם נפש גבוהה.

(ג) נישמע ינדד בקול ישראל ויתן את הקנעני ויטרום אתהם ואת עריהם ויקרא שם המקום חרמה: (ה) נידבר העם באלהים ובמשה למה העליחנו ממצרים למות במדבר כי אין לחם ואין מים ונקשנו קצה בלחם הקלקל: (ג) משם נסעו ויחננו מעבר ארנון... (ז) ומשם בארנה הוא הבאר אשר אמר ינדד למשה אסף את העם ואתנה להם מים: (יז) אז ישיר ישראל את השירה הזאת עלי באר ענו לה: (כא) נישלח ישראל מלאכים אל סיון מלך האמרי לאמר: (כג) ולא נתן סיון את ישראל עבר בגבלו ויאסף סיון את כל עמו ויצא לקראת ישראל המדברה ויבא יתצה וילחם בישלח: (כד) ונכדו ישראל לפי חרב (כה) ניקח ישראל את כל הערים האלה וישב ישראל בקל ערי האמרי בקשבון וקכל בנתיה: (כו) כי חשבון עיר סיון מלך האמרי הוא והוא נלחם בקל מואב הראשון ויקח את כל ארצו מידו עד ארנון:

גיטין לח: אמר רב פפא עמון ומואב טהרו בסיון. (לא) נישב ישראל בארץ האמרי: (לב) נישלח משה לרגל את יעזר ויקדו בנתיה ויורש את האמרי אשר שם: (לג) ניקנו ויעלו דרך הכישן ויצא עוג מלך הכישן לקראתם הוא וכל עמו למלחמה ארבעי: (לד) ניאמר ינדד אל משה אל תירא אתו כי בקדך נתתי אתו ואת כל עמו ואת ארצו ועתה לו כאשר עשית לסיחון מלך האמרי אשר יושב בקשבון: (לה) נפנו אתו ואת בניו ואת כל עמו עד בלתי השאיר לו שריד ויירשו את ארצו: (א) ניקעו בני ישראל ונתנו בערבות מואב מעבר לירדן ורחו: